

מסכת נזיר, פרק ראשון 'כל כינויי נזירות' (ב-ד) הערות ובאורים בפשט

(ב.) 'האומר אהא – הרי זה נזיר, או אהא נאה נזיר, נזיק נזיח פיזה – הרי זה נזיר. הריני כזה, הריני מסלסל, הריני מכלכל...' – שנה התנא 'הריני כזה' 'הריני מסלסל' וכו' בסוף, לאחר כינויים, ולא בסמוך לדין ידות – משמע שלשונות אלו אינן בכלל 'ידות נזירות' אלא מועילות מעיקר לשון הנזירות. ובוה מובן מה הוצרך לכתוב 'הריני כזה' מאחר שהשמיענו 'אהא' גרידא (כשאלת התוס') – שעתה משמיענו שזה מעיקר הלשון (ונפ"מ בין יד לעיקר לכמה ענינים). (ע' שיטה מקובצת ושאר מפרשים. אמנם ב'כזה' דמהגי מדין התפסה, יש סוברים שהתפסה אינה מועילה אלא מדין יד, כמבואר בראשונים ריש פ"ק ופרק ב' דנדרים.

יש לברר אם ב'הריני כזה' נאמן לפרש שחשב בלבו 'כזה' – לפוטרו מקרבנותיו (ע' בגמרא בע"ב) או לכוונה אחרת ולא לקבלת נזירות, שאולי אינו נאמן לפרש דבריו אלא ב'ידות'. ובמכלכל ובמסלסל כתב הרמב"ם (נזירות א,ו) שאינו נזיר אא"כ היה בלבו. וע' ב'אורח מישור' ובמרומי שדה ובקהלות יעקב ס' א, ועוד).

(ב:) 'דלמא אהא בתענית קאמר? אמר שמואל: כגון שהיה נזיר עובר לפניו. לימא קסבר שמואל ידים שאינן מוכיחות לא הוין ידים' – יש לשאול מהי הראיה מדברי שמואל, הרי מתחילת דברי הגמרא משמע שכשאין נזיר עובר לפניו, אפילו תורת 'יד' אין כאן, שאין שום משמעות לנזירות (תדע), שלא הקשו 'לימא תיהוי תיובתא לסובר ידים שאינן מוכיחות לא הוין ידים', משמע שהקושיא לכולי עלמא), ולכן הוצרך שמואל להעמידה בשנזיר עובר לפניו? ויש לומר, שהראיה מכך שהוצרך להעמיד באופן כזה, המהוה 'יד מוכיח', ולא העמיד אף באופן של יד שאינו מוכיח, כגון שדיבר קודם לכן בענין נזירות, שיותר נוטה שקיבל עתה נזירות משקיבל עליו תענית. (עפ"י ריטב"א קידושין ה: וע' תוס' ורא"ש כאן ובשו"ת הרא"ש להג. וע' בבית הלוי' ח"א מא, שפלפל בדבר והסביר הסוגיא באופן אחר).

(ג:) 'רבי שמעון אומר: אינו חייב עד שידור מכולם' – נראה שרבי שמעון לשיטתו (להלן ט.) 'שלא התנדב כדרך המתנדבים', ואזי לא חל נדרו כלל. (קהלות יעקב – נזיר טו, ובגליוניו) ולדעת תנא קמא, אף שלא היה בדעתו להיות נזיר אלא מדבר אחד בלבד, ולא משאר דברים, הרי הוא נזיר גמור, כמפורש הדבר ברמב"ם (נזירות א,ט. וע' בשו"ת דברי מלכיאל ח"ב ט,טו). אלא שהסתפקו אחרונים, אם כשנזיר מחרצנים למשל, ושתה יין, האם לוקה גם משום 'לא יחל דברו' ככל נזיר, או שמא שתית היין אינה בכלל 'דברו' של זה. (ע' מנחת חינוך שסח; קרן אורה נדרים ד. קהלות יעקב – נזיר ב; אגרות משה קדשים יח. וע' בקובץ 'ברית אברהם' (ישיבת עטרת ישראל, ירושלים תשנ"א), עמ' ככו. ולפי הצד שלוקה, ידוקדק לשון התנא: 'וכל דקדוקי נזירות עליו').

(ג-:ד.) 'מאי היא, קידושא ואבדלתא – הרי מושבע ועומד עליו מהר סיני' – רבנו תם, וכמותו החזיקו הרבה ראשונים, גרס 'וכי מושבע ועומד' וכו', והלא אין הקידוש על היין דבר תורה. ומכאן גם הוכיחו ששבועה חלה על מצוה דרבנן, ואין מצוה מדרבנן בכלל 'מושבע ועומד' לענין זה (ע' שו"ת הרמב"ם קכ; שו"ת הרשב"א ח"א תריד וח"ד קט; שו"ת הרא"ש יא,ג). ואף את הגרסה

שלפנינו פירש הרמב"ם (בתשובותיו שם) להפך מרש"י, שהואיל ומושבע ועומד לקיים את נזירותו, אין מצוה דרבנן תדחה את הנזירות.

ודעת רש"י (אף שהפירוש שלפנינו, אינו של רש"י, כמבואר בספרים, הראשונים הביאו שיטה זו בשם רש"י. וכן יש שכתבו לדייק מרש"י בברכות כ.) שקידוש על היין דבר תורה. ואמנם מצאנו לבעלי התוספות (בשבועות כ: ובפסחים קו.) שהסתפקו בדבר, אך הם כתבו שזה שהמברך צריך שיטעום אינו אלא מדרבנן, וברש"י כאן מבואר לכאורה שאף שתיית היין – דאורייתא. (אם כי יש לדחות, שאם היה אסור לו לשתות, לא חשיב מקדש על היין. הא למה זה דומה, למקדש על כוס יין שיש בו סם המות. דראוי לשתיה בעינן אף מדאורייתא. והאריכו האחרונים בדבר. להלכה נפסק ש'על היין' – מדרבנן (ע' רמב"ם שבת כטו; משנ"ב רעא, ב.).

(ד.) 'אלא כי הא דאמר רבא: שבועה שאשתה וחזר ואמר הריני נזיר, אתיא נזירות חיילא על שבועה' – הקשו הראשונים, למה הוצרכנו ללימוד מיוחד מיוחד מ'יין ושכר', מאי שנא מכל נדר החל לבטל את המצוה (כמו שלמדו בנדרים טז:)? ובאר הרשב"א (בתשובותיו ח"ד קט), שהייתי חושב שאיסורי הנזיר 'איסורי גברא' הם, ואין בכחם לדחות את המצוות, כדין השבועה, קא משמע לן שגם הם 'איסורי חפצא' כנדר. (וע' תוס' שבועות כה. ד"ה חומר – אופן אחר. וע' בספרים המצוינים ב'יוסף דעת' מה.)

(ד:) 'זמנלן דאיטמי למתים, אילימא מדכתיב "בלחי החמור הכיתי אלף איש"...' – הגם שקמו עליו פלשתים והיה בסכנה, ונצרך היה לעמוד על נפשו (ע' פי' הרא"ש) – כנראה לא הוצרך להרוג את כולם. (מרומי שדה. ע"ש, ונדצ"ל בדבריו: 'אפילו לא היה הורג אלא מעט לא היה ירא מהם').

ככתבם וכלשונם'

כל הרואה סוטה בקלקולה'...

'בתורה נאמרה פרשת סוטה ואחר כך פרשת נזיר, ובגמרא מסודר נזיר קודם סוטה; הנה סוטה מורה שהאדם יביט בחסרונו, ואחר כך יזיר עצמו ויעמוד על דברי תורה שצריך לו להגדיר בהם, ועל כן נכתב בתורה סוטה ואח"כ נזיר, כי באמת 'אין אדם עומד על דברי תורה אלא אם כן נכשל בהם', אבל חכמינו זכרונם לברכה נקראו 'תורת אמך' (עפ"י סנהדרין נב. ורש"י) – היינו, שהם אוהבים לאדם וחפצים בטובו (כאם), סדרו נזיר קודם לסוטה, היינו, שהאדם יזיר עצמו בתחילה טרם שיכשל בדברי תורה, ויהיה די לו בזה שיתבונן בפרשת סוטה הנאמר בתורה, ומדברי התורה יבין באיזה דבר צריך לשמור. ולא על ידי הכשלוך'. (מי השילוח – נשא. וע"ע: דברי שאול (לר"ש נתנוון) – ריש סוטה; קונטרס 'עת האוכל' (לר"צ הכהן) ג; 'פנינים יקרים' לרא"מ מגור זצ"ל, ו'בליקוטי יהודה' – נשא)

'כשרואה איזה עבירה – אמרו בספרים – יבין שיש בו שמץ מנהו, דלולא כן למה ראה. וזהו 'הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מיינ'. יבין למה ראה, אם אין בו עצם העבירה, יש בו שמץ המביא, דכמה יין גורם, והראו לו שישוב. או יאמר: כשרואה קלקול היוצא מתאווה אחת של איסור, יבין גם כן לכל התאוות, ואף של היתר. כי הכל אחד'. (קומץ המנחה' לר"צ הכהן, ח"ב ב)

'... על דרך שאמרו רז"ל 'כל שחכמתו מרובה ממעשיו דומה למה הוא דומה, לאילן שענפיו מרובין ושרשיו מועטין והרוח באה ועוקרתו והופכתו על פניו'. דקדקו המפרשים מלשון 'שחכמתו מרובה' ולא אמר 'שמעשיו מועטין מחכמתו' – שסיבת 'הופכתו' הוא ריבוי החכמה...

והוא מאמר חז"ל 'למה נסמכה פרשת סוטה לפרשת נזיר, שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין'. מה שאין כן אם אינו רואה סוטה בקלקולה ואינו (אולי: ואין לו) חכמה ודעת להווסר כל כך, אין צריך להזיר עצמו מן היין. ולכאורה הוא להיפך, דאדרבא, כי בראותו נווסרו כל הנשים ואין

צריך להזייר? והוא דברינו הנ"ל, כי בראייתו הוא נזיר ומבין יותר באמת שלא לעשותו להשתמש בתאווה זו, ומאז צריך שימור יותר ויותר, כי אין לו עדיין מעשה להגן עליו שלא תתהפך הידיעה על פניה. והענין הוא, שהתורה נמשלה למים שמשתנים בצורת הכלי שהם בתוכה, אם מרובעת או עגולה, כן התורה והחכמה משתנים באדם, אם טוב ואם רע במידותיו...! (פרי הארץ' לרמ"מ מויטבסק

– נשא. ומובא ומוסבר ב'מכתב מאליהו' ח"ג עמ' 128 וח"ד עמ' 11)

עזר מציון

(ציונים, מראי מקום וראשי פרקים – לתוספת עיון)

(ב.) 'כל כינויי נזירות... נזיק נזיה פזיח' – על מהותם של לשונות אלו וענין הכינויים בכלל – ראה עוד ב'יוסף דעת' – מז.

התוספות כאן כתבו לפרש שנקט לשונות אלו, שכיון שקרובים הן ללשון הקודש, אם נזר באחת מהן, חלה נזירותו גם אם אינו מתכוין. וכיוצא בזה כתבו בריש נדרים, שאפילו אינו מבין את הלשון חל הנדר בכינויים אלו. וכן כתב המהרש"ל (חכמת שלמה' בבא בתרא קסד:). בשיטת התוס' בבבא בתרא. ולכאורה תמוהים הדברים (כפי שתמה בעל תוספות יום טוב, ועוד), כיצד חל הנדר ללא כוונה?

יש מי שפרש כוונת התוס', שבלשון הקודש, וכן בלשונות אלו הקרובים ללשון תורה, מן הסתם יש לנו להניח שיודע את משמעותם, ואינו נאמן לומר לא התכוונתי לנזירות ולא הכרתי את הלשון, ש'דברים שבלב אינם דברים', אך שאר לשונות, נאמן לומר שלא ידע את משמעותם, שאינם ידועים לכל (אגרות משה או"ח ח"א לב.ד. וע' אורח מישור).

ויש שפרשו בדרך אחרת: המילה 'נזיר' בשאר לשונות, אין ענינה לנזירות של תורה בדוקא, אלא לכל אדם המופרש מעניני העולם הזה, או לזה המתקרא 'נזיר' אצל האומות. הלכך, האומר 'הריני נזיר' בשפה אחרת, אינו נזיר אלא אם כיוון בלבו להיות נזיר של תורה. מה שאין כן בלשון הקודש, ובאותן לשונות הקרובות, משמעות המילה 'נזיר' הוא זה שעליו דברה תורה, לכך כל שאמר 'נזיר', אפילו בסתם, הרי הוא נזיר. (עפ"י מה ששמעתי ממו"ר הגר"מ אורחי שליט"א. וכ"כ בפירוש 'ארוי הלבנון' על התוספות, לרב ארוי סלע. וע"ע במפרשים כאן; 'חלקת יואב' מהד"ת א; משאת משה נדרים ו).

(ג.) 'אבל נזיר טהור – לאו חוטא קרי ביה' – התוס' הסבירו, שאף שר"א הקפדן אמר שהנזיר חוטא 'לפי שציער עצמו מן היין' וזה הרי שייך בכל נזירות – מכל מקום, בכל נזירות, רבה המצוה על החטא, ולכן אף נקרא 'נאה'. אבל נזיר טמא התוהה על הראשונות, קראתו תורה 'חוטא'. ומצאנו כיצא בזה בכמה מקומות, שבאותו מעשה, קיים גם צד מצוה וגם עבירה, וצריך כפרה עליו, הגם שמצוה עליו לעשותו. וכפי שכתב הר"צ הכהן זצ"ל מלובלין (בתקנת השבין' עמ' 21 ד"ה וזהו מודיגת; 'צדקת הצדיק' קכח) והסביר בכך בין השאר, את ענין 'עבירה לשמה' ו'עצת לעשות' וגו'. וכן בשו"ת חות יאיר (רלו. וע' בגליוני הש"ס' כאן).

אמנם הדבר טעון הסבר, כפי שתמה הנצי"ב: 'בעניי אי אפשר להיות מצוה וחטא ביחד', ואת הדוגמא שהביאו התוס' מתענית חלום בשבת, דחה, שבאמת היה צריך להתענות מפני הסכנה, אלא שזה שהראוהו החלום בשבת שהוצרך מחמתו להתענות בה, אות הוא שחטא בעבר, ונמצא הוא שגרם לכך שחילל שבת.

ובאשר לקושית התוס' כתב הנצי"ב, שהנזירות, ודאי מעלה גדולה היא, שהנזיר קרוב

לנביא (ע' רמב"ם סוף הל' נזירות, ומקורו בפסיקתא זוטא), אלא שלא כל אדם ראוי לכך, ומי שמת עליו מת בפתע פתאום, אות הוא שאינו ראוי לנזירות ולא סיעוהו מן השמים, וממילא גם צערו שנצטער היה ללא תכלית. אבל נזיר טהור, אף שמצטער גופו, מעלת הנפש שזוכה לה עדיפה על צער הגוף. וכשם שאין איסור 'בל תשחית' בנכסים לתועלת גוף האדם, כך אין איסור השחתת הגוף לתועלת הנפש. (וע' כיו"ב ב'שם משמואל' – נשא, תרע"ג; וב'אזנים לתורה' שם. וע' ברש"ש דרך אחרת).
(נראה שיש לפרש את דברי התוס' כעין מש"כ הנצי"ב; שאף שהיה צריך לעשות מה שעשה, זה שהאלקים אנה לידו שיעשהו בענין כזה שמכורך בדבר רע, אות הוא שאינו צדיק גמור ונצרך הוא לכפרה, הגם שאינו נתבע על המעשה הזה כשלעצמו.
ועמש"כ הנצי"ב שמכך שנשטא סימן שלא היה ראוי, יש לסימן פירכא ממעשה דאותו נזיר מן הדרום (להלן ד:): שנשטא).

(ד) במחלוקת רבי יהודה ורבי שמעון בענין נזירות שמשון – האריך ה'חזון איש' (קלו, א) לבאר שמחלוקתם אינה אם ניתן להתפיס בנזירותו של שמשון (כפי שפרש כן הרש"ש בנדרים יט: ולשיטתו, אם יקבל נזירות-שמשון, ויפרש שאינו מתכוין להתפיס בו, אלא שמקבל ע"ע נזירות זו – הרי הוא נזיר לכולי עלמא), אלא נחלקו אם קיימת סוג נזירות נוספת השייכת לפרשת הנזיר ולכל אוהרותיה, או שמא נזירות שמשון היתה חד פעמית על פי מלאך, ואין ביד אדם להיות 'נזיר שמשון', שאף שמשון, לו היה שותה יין, לא היה עובר על לאו ד'לא ישתה' אלא על ציווי המלאך.
וזה שרצו לתלות במחלוקת רבי יעקב ורבי יוסי, פרש החזו"א, שנחלקו אם קדושת שמים וקדושת אדם, קדושה אחת היא, וניתן ללמוד זו מזו, או שהיא קדושה נפרדת שאי אפשר להתפיס בה וממילא אין ללמוד ממנה שיכול אדם לקבל על עצמו קדושה זו. ובאופן אחר פרש הגרא"מ שך שליט"א (ב'אבי עזרי' תליתאה, הל' נזירות) שרצו לפרש שאף לרבי יהודה אין אפשרות של קבלת 'נזירות שמשון' חדשה, שאחת היתה, אלא שניתן להתפיס בשמשון, ולרבי שמעון אין זו התפסה, לפי שאיננה בדבר הנדור. ודחו, שלכולי עלמא אין זו התפסה, וסברת רבי יהודה, שיש כאן סוג חדש של נזירות, שרשות לכל אדם לקבלה על עצמו.
וב'משך חכמה' (נשא) גילה רמז נפלא מלשון הכתובים על נזירות שמשון; שלענין תגלחת ואיסור שתית יין כתיב 'כל ימי נזרו' (נזרו) – מילת קנין, כשורו וחמורו), ולענין איסור טומאה 'הזירו' – לשון פעולה, שהזיר את עצמו. שאיסור טומאה אינו אלא במדיר את עצמו, ולא בנזירות שעל ידי מלאך, 'נזירות שמשון'.

(ד:): בענין מתפיס בבכור – ע' בנלקט ב'יוסף דעת' גליון מז. וע"ע באחיעזר ח"ג סו,א, ובספר הזכרון לגר"ח שמואלביץ, בשיעורי הגרש"ק שם.

מוסר ומידות

(ב.) 'כל' הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין – היסוד הגדול בעבודת האדם, לברוח ממקום הסכנה ולהתרחק מן הנסיון ככל היותר. ועיקר העבודה אינה בתחום העבירה, אלא הרחק ממנה, בשדה ההתר הגמור, שם אין 'רוחות שטות' מסוכנות, ואפשר לפעול שם גדולות ונצורות. וזה עיקר כחן של תקנות חז"ל, שכולן עצות נפלאות להרחיק את האדם מן העבירה' (שיחות מוסר לגר"ח שמואלביץ זצ"ל, ו תשל"א)

– הגם, שלא היין בלבד גורם לעבירה, אלא שאר משקין משכרין כמותו, והרי הנזיר מותר בשאר משקין שאינם יוצאים מן הגפן? – אלא עיקר הענין שהרואה סוטה בקלקולה, יבין שצריך הוא

להוסיף קדושה על הקדושה הקיימת בכל יהודי, שהרי סוטה זו לא הועיל לה קדושת ישראל שבה להצילה מן החטא, ולכן ראוי לו להוסיף על עצמו את קדושת הנזיר. (דרש משה' - נשא. וע"ע 'שם משואל' - נשא, תרע"ב)

(ב): 'אתנאה לפניו במצוות, אעשה לפניו סוכה נאה... אכתוב לפניו ספר תורה נאה'... - דקדק לומר 'לפניו' - שלא תהא עיקר כוונתו להתנאות לפני בני אדם אלא לפניו יתברך. (בן יהוידע)

פרפרת

צא ומנה את מספר הפעמים שמופיע השורש 'נזר' בששה סדרי משנה (כולל: 'נזיר', 'נזיר', 'נזירות' 'נזיר' וכו') ויעלה בידך בדיוק כמנין 'נזיר' - 267. (עפ"י בדיקה מדוקדקת במחשב)

'איש או אשה כי יפליא' וגו' – הלשון 'כי יפליא' יש לפרש, מפני שענין הנזירות בעצם הוא דבר פלא למעלה מן השכל והדעת. כי עיקר הנזירות שהוא פרישות מטומאה ותגלחת והיוצא מן הגפן. עם כל זאת, גם אם ישמור אדם את עצמו ויסגף עצמו בג' דברים הללו, אם לא יקבל על עצמו לשם נזירות, לא יהיה נקרא קדוש על ידי זה. והוא באמת פלא גדול שעל ידי דיבור אחד נעשה קדוש בעצם.

ועוד יש בכח דיבור כזה להתקדש לעולם, באומר הריני נזיר עולם כנזירות שמשון. וכאמרם ז"ל (סוטה י.) שמשון על שמו של הקב"ה נקרא.

ועוד נמצא על פי הלכה למשה מסיני דבר יותר עמוק ופלא, שגם האב מדיר את בנו בנזיר (נזיר כח:) שעל ידי דיבור של האב, נעשה בנו קדוש, גם אפילו לא עשה בעצמו פעולת הדיבור גם כן.

ולזה נקרא המלאך של שמשון 'פלאי' שאמרו במדרש (פ' נשא) שהוא כענין שאמר הכתוב 'כי יפליא' גם כן על שם מעשיו שהיה פלא גדול, שהיה נראה לעיניהם עד עתה כדמות אדם בכל עניניו, וברגע אחת נתהפך ועלה בלהב השמים, וכמו כן הוא פלא ענין גוף הנזירות שהיה עד עתה אדם פשוט וברגע אחת על ידי הדיבור בכוונה רצויה נעשה קדוש לה'. וכדאיתא בגמרא בשמעון הצדיק שאכל אשם נזיר אחד מפני שהיה בכוונה רצויה ואמר לו כמוך ירבו נזירי נזירים בישראל, עליך הכתוב אומר 'איש כי יפליא' עי"ש.

והוא בחינת כח בעלי תשובה, וכדאיתא בזוה"ק (ח"א קכט.) זכאין אינון מאריהון דתשובה דהא בשעתא חדא ביומא חדא ברגעא חדא קריבין לגבי קב"ה וכו'.

ויש לומר שלטעם זה נסמך אחר פרשת הנזיר פרשת ברכת כהנים – מפני שגילתה לנו תוה"ק שפועל הדיבור של האדם כדי כך להיות נתהפך על ידי זה כרגע להקרא קדוש, לכן בא הציווי בתוה"ק לכהנים שיברכו את ישראל, ובדיבור פיהם של התיבות הללו בלבד יפעלו השפעת הברכות מהמקור, כמו שנאמר אחר זה 'ושמו את שמי על בני ישראל, ואני אברכם'. (פרי צדיק